

შესავალი ვალდებულებით სამართალში

I.	ვალდებულებითი სამართალი და მისი ადგილი კერძო სამართლის სისტემაში	1
1.	ვალდებულებითი სამართლის ადგილი სამოქალაქო კოდექსის სისტემაში.....	1
2.	ვალდებულებითი სამართლის რეგულირების საგანი	2
3.	ევროპული კოდიფიკაციების გავლენა ქართულ ვალდებულებით სამართალზე.....	3
II.	ვალდებულებითი სამართლის თავისებურებანი	5
1.	ვალდებულებითი სამართლის ფუძემდებლური პრინციპები.....	5
2.	ვალდებულებითი ურთიერთობის ცნება.....	8
3.	ვალდებულებითი ურთიერთობის ფარდობითი ბუნება	9
ა.	ვალდებულებითი ურთიერთობის ფარდობითი ბუნების არსი	9
ბ.	გამონაკლისები ვალდებულების ფარდობითი ბუნებიდან.....	10
4.	სამართლებრივი ბოჭვის სურვილი და ყოფითი ურთიერთობები (<i>Gefälligkeitsverhältnisse</i>) .	10
5.	არასრულყოფილი ვალდებულებები	13
6.	ფაკულტატიური ვალდებულება (Obliegenheiten).....	14

I. ვალდებულებითი სამართალი და მისი ადგილი კერძო სამართლის სისტემაში

1. ვალდებულებითი სამართლის ადგილი სამოქალაქო კოდექსის სისტემაში

ვალდებულებითი სამართალი მოწესრიგებულია სამოქალაქო კოდექსის მესამე წიგნში, შედგება ზოგადი და კერძო ნაწილისაგან და მოიცავს 700-მდე მუხლს, რითაც გვევლინება კოდექსის სისტემაში შემავალ ყველაზე მოცულობით და ამავდროულად ყველაზე დინამიურ დარგად. კოდექსის მესამე წიგნი იყოფა ზოგად (316-476) და კერძო ნაწილად (477-1016). ზოგადი ნაწილი არეგულირებს ვალდებულების წარმოშობასთან, შესრულებასთან, შეუსრულებლობასთან და შეწყვეტასთან დაკავშირებულ ზოგად საკითხებს. კერძო ნაწილში დარეგულირებულია ვალდებულებით ურთიერთობათა სპეციალური შემთხვევები, რომელთაც კოდექსი მათი წარმოშობის თავისებურებათა გათვალისწინებით (იხ. 317 I) — სახელშეკრულებო (477-952) და კანონისმიერ ვალდებულებებად (953-1016) ჰყოფს.

ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი მოიცავს უზოგადეს დებულებებს ვალდებულებათა შესახებ და შედგება 7 კარისა და 162 მუხლისაგან. მისი უდიდესი ნაწილი ეთმობა სახელშეკრულებო ვალდებულებებს, თუმცა, თუ ვალდებულების ხასიათიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს, ეს უკანასკნელი დარგთაშორისი ფუნქციით და ანალოგიით ასევე გამოიყენება არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა მოსაწესრიგებლად (იხ. 326).

ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილის პირველი კარი ეთმობა სახელშეკრულებო ურთიერთობებს. ხელშეკრულებათა კარში დარეგულირებულია ხელშეკრულებათა საკმაოდ ფართო სპექტრი. გარდა ტრადიციული, ტიპური

სახელმწიფო ურთიერთობებისა, სამოქალაქო კოდექსი არეგულირებს ე.წ. ატიპურ და სიმბიოტიკურ სახელმწიფო ურთიერთობებს, როგორცაა მაგ. ფრენზიზინგი (607 და მომდევნო მუხლები) და ლიზინგი (576 და მომდევნო მუხლები). ამასთანავე დასაშვებ ხელმწიფობათა წრე ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილის კატალოგით არ შემოიფარგლება და, სანივთო სამართლისგან განსხვავებით, არ იზღუდება *numerus clausus*-ით; რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელმწიფოების თავისუფლების ფარგლებში მხარეებს უფლება აქვთ დადონ ისეთი ატიპური და შერეული ხელმწიფოებები, რომელიც კანონმდებლობით პირდაპირ მოწესრიგებული არ არის (319 I 2).

- 4 ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილის მეორე კარში მოწესრიგებულია კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობები შემდეგი თანმიმდევრობით: საზიარო უფლებები (953-968), დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება (969-975), უსაფუძვლო გამდიდრება (976-991) და დელიქტური ვალდებულებანი (992-1016).
- 5 სამოქალაქო კოდექსის მესამე წიგნი არ არის ვალდებულებითი სამართლის ყოვლისმომცველი კოდიფიკაცია და როგორც სახელმწიფო ასევე კანონისმიერ ვალდებულებათა გარკვეული საკითხები გამოტანილია დარგობრივ კოდიფიკაციებში (შრომითი ხელმწიფოებები, საბანკო საქმიანობა, დაზღვევის ხელმწიფოება, დისკრიმინაცია, გადახდისუნარობის საქმეები), ან მიმოხეულია სამოქალაქო კოდექსის სხვა წიგნებში, რაც მათი სისტემური კუთვნილებით აიხსნება (მაგ. საქორწინო კონტრაქტი).
- 6 სამოქალაქო კოდექსი ეფუძნება **სპეციალურების პრინციპს**, რაც იმას ნიშნავს, რომ ზოგადი ნორმა გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არ არსებობს ურთიერთობის მარეგულირებელი სპეციალური, უფრო კონკრეტული ნორმა (ზოგადი ნორმების სუბსიდიური მოქმედება).¹ შესაბამისად ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილის ნორმები (477-1016) ზოგადი ნაწილის ნორმებთან მიმართებაში, როგორც წესი, სპეციალური ნორმის (*lex specialis*) უპირატესობით სარგებლობს (იხ. 2 II). კერძო ნაწილის ნორმები თავისმხრივ ზოგადია იმ სპეციალური ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობებისათვის, რომელიც სამოქალაქო კოდექსის გარეთ, სპეციალური კანონებით არის დარეგულირებული.

2. ვალდებულებითი სამართლის რეგულირების საგანი

- 7 ვალდებულებითი სამართალი არეგულირებს ვალდებულებით ურთიერთობებს. ვალდებულებითია ურთიერთობა, რომლის საფუძველზე ერთ მხარეს (კრედიტორს) შეუძლია მოსთხოვოს მეორე მხარეს (მოვალეს) ამა თუ იმ ქმედების **შესრულება** (316 I). ამავდროულად, კონკრეტული ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე, როგორც კრედიტორს ასევე მოვალეს შეიძლება ეკისრებოდეს ერთმანეთის ქონებისა და ინტერესებისადმი განსაკუთრებული **გულისხმიერება**, რაც ამ სიკეთეთა ორგანული სიმართლის დაცვას გულისხმობს (316 II).

¹ ბიოლინგი/ლუტრინგჰაუსი, სამოქალაქო კოდექსის მოთხოვნის საფუძველების სისტემური ანალიზი, გვ. 21.

ვალდებულებები, რომელთა საფუძველზე კრედიტორი უფლებამოსილია, მოითხოვოს შესრულება, ხოლო მოვალე ვალდებულია, შეასრულოს (316 I), კოდექსის მესამე წიგნს მიღმაც გვხვდება. ასეთ ვალდებულებათა რიგს მიეკუთვნება მაგ. გარიგების ბათილობით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება (79 II 1), ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება იმ ქმედებისათვის, რომელიც ხელს უშლის ვალდებულების შესრულებას გარკვეული პირობის დადგომის შემთხვევაში (95 II), ცრუ წარმომადგენლის პასუხისმგებლობა (113), საქორწინო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებები (1172 და მომდევნო მუხლები), რჩენის ვალდებულება (1182 და მომდევნო მუხლები), სავალდებულო წილიდან გამომდინარე ვალდებულებითი ურთიერთობანი ანდერძითა და კანონით მემკვიდრეებს შორის (1371 და მომდევნო მუხლები), ვალდებულებითი ურთიერთობა ლეგატსა და ბენეფიციარს შორის (1383 და მომდევნო მუხლები),² ვალდებულებითი ურთიერთობანი ნივთის მპოვნელსა და დამკარგავს შორის (191), ვალდებულებითი ურთიერთობანი მესაკუთრესა და უზუფრუქტუარს შორის (245), ვალდებულებითი ურთიერთობანი მესაკუთრესა და გირავნობის კრედიტორს შორის (261). თუ მათი ბუნებიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს, ეს ურთიერთობები სუბსიდიურად რეგულირდება სამოქალაქო კოდექსის მესამე წიგნის ნორმებით. რაც შეეხება სხვა სანივთოსამართლებრივ მოთხოვნებს, ისინი თვისებრივად არ წარმოადგენენ ვალდებულებითსამართლებრივ მოთხოვნებს და მათზე პირდაპირ არ ვრცელდება არც 316-ე მუხლის დეფინიცია და არც მესამე კარის მუხლები. თუმცა, თუ ეს სანივთოსამართლებრივ მოთხოვნის არსს არ ეწინააღმდეგება, შესაძლებელია ანალოგიით ვალდებულებითი სამართლის ნორმები სანივთოსამართლებრივ ურთიერთობათა დასარეგულირებლად იქნეს გამოყენებული.

3. ევროპული კოდიფიკაციების გავლენა ქართულ ვალდებულებით სამართალზე

კოდექსის მესამე წიგნზე მუშაობისას ძირითადად გერმანული სამართლის მდიდარი გამოცდილება იქნა გათვალისწინებული, თუმცა მასში ასევე გამოიხატა საერთაშორისო უნიფიცირებული აქტებისა და ფრანგული, შვეიცარიული და ჰოლანდიური კოდიფიკაციების მიღწევები.³ ყველაფერი ეს ქართველი კანონმდებლის ევროპული ორიენტაციის გამოძახილი იყო და ქართული სამოქალაქო კანონმდებლობის ევროპულთან დაახლოებას ისახავდა მიზნად.⁴ კოდიფიკაციის პროცესში ცალკეულ საკანონმდებლო აქტებთან ერთად გათვალისწინებული იქნა წყარომართლწესრიგთა დოქტრინა და სასამართლო პრაქტიკაც. ალბათ ამით აიხსნება ის გარემოებაც, რომ სამოქალაქო კოდექსი 1997 წლისათვის კოდიფიცირებული ფორმით იცნობდა იმ ინსტიტუტებს, რომლებიც გერმანიაში 2002 წლამდე სამოსამართლო სამართლის სახით მოქმედებდა ან უცხო იყო სხვა ევროპული კოდიფიკაციებისთვის.⁵ ამ მიდგომის წყალობით სამოქალაქო კოდექსში ასახვა ჰპოვა თანამედროვე კერძო სამართლის

² ასევე იხ. *ახვლედიანი*, ვალდებულებითი სამართალი, 1999, გვ. 7.

³ *Chanturia*, Das neue Zivilgesetzbuch Georgiens, Verhältnis zum deutschen Bürgerlichen Gesetzbuch, 2002, 900; *Zoidze*, The System and Principles of the Law of Obligations of Georgia, 2001, S. 1102.

⁴ *ჯორბენაძე*, საქართველოს მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები, 142.

⁵ კეთილსინდისიერების პრინციპის მაგალითისათვის იხ.: *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14 და მომდევნო.

რამდენიმე უმნიშვნელოვანესმა პრინციპმა,⁶ თუმცა მათი რესურსი სასამართლო პრაქტიკაში დღემდე არ არის სრულად რეალიზებული. სხვა ობიექტურ გარემოებებთან ერთად, ეს გარემოება შესაძლოა აიხსნას კოდექსის საკანონმდებლო ხარვეზებით,⁷ სისტემური პრობლემებით, ტერმინოლოგიური და მთარგმნელობითი უზუსტობებით,⁸ წყაროთა სიმწირით, ხანაც კი სიახლის სიუცხოვითა და კომპლექსურობით.

10 კანონმდებლის სწრაფვა, შეექმნა ევროპულ პრინციპებზე დაფუძნებული კერძო სამართლის სისტემა, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს კანონშემდგარდებლის მიერ სამოქალაქო კოდექსის ნორმათა განმარტებისას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კანონმდებლის მიზანი, შეექმნა ევროპულ სტანდარტებთან თავსებადი კანონმდებლობა, ქაღალდზე დარჩება და პრაქტიკულად არ განხორციელდება (*law in books vs. law in action*). ამ მიზნის მისაღწევად, ცალკეულ შემთხვევებში სასამართლომ შეიძლება გამოიყენოს შედარებით-სამართლებრივი მეთოდი, თუ ეს კონკრეტული ნორმის არსის დასადგენად აუცილებელია. ეს ტენდენცია შეინიშნება სასამართლო პრაქტიკაშიც. მაგ. მის ერთ-ერთი გადაწყვეტილებაში სააპელაციო სასამართლომ სამოქალაქო კოდექსის 1473-ე მუხლის განმარტების მიზნით ამ ნორმის გერმანული ანალოგი და შესაბამისი დოქტრინა მოიშველია, რის მეშვეობითაც დააზუსტა სადაო ნორმის შინაარსი, რაც ნორმის სიტყვა-სიტყვითი განმარტებით ვერ ზუსტდებოდა.⁹ მსგავსი ტენდენცია ვლინდება ზედა ისტაცნიის სასამართლოთა ბოლო პერიოდის სხვა გადაწყვეტილებებშიც.¹⁰ (სამოქალაქო საქმეებზე) მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში შედარებითი მეთოდის გამოყენების მნიშვნელობაზე მეტყველებს ასევე საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის 145 II-ე მუხლის გ.ა ქვეპუნქტი.¹¹ ამ ნორმის თანახმად, კანონპროექტს თან უნდა ერთვოდეს განმარტება საკანონმდებლო ინიციატივის ევროკავშირის დირექტივებთან შესაბამისობის თაობაზე. ეს დანაწესი ავალდებულებს საკანონმდებლო ორგანოს, კანონის მიღებამდე შეამოწმოს არამხოლოდ ის, თუ რამდენად შეესაბამება ესა თუ ის კანონპროექტი საერთაშორისო ორგანიზაციებში საქართველოს წევრობასთან დაკავშირებულ ვალდებულებებს (იქვე გ.ბ. ქვეპუნქტი) ან საქართველოს მიერ რატიფიცირებულ ორმხრივ და მრავალმხრივ ხელშეკრულებებს (იქვე გ.გ. ქვეპუნქტი), არამედ ასევე შეამოწმოს მისი შესაბამისობა

⁶ საილუსტრაციოდ შეიძლება ქორწინების განმავლობაში ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების (სკ. 133), წინასახელშეკრულებო ბრალისა (სკ. 317, II) და შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ინსტიტუტების დასახელება (სკ. 398).

⁷ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 355-357 პარაგრაფები, რომლებიც ქართველმა კანონმდებელმა სრულფასოვნად არ გაითვალისწინა. გერმანულ სამართალში ამ ნორმათა მნიშვნელობაზე იხ.: *Reiner, Der Verbraucherschützende Widerruf im Recht der Willenserklärungen*, AcP 203, 2003, S. 1-45.

⁸ ცალკეული მაგალითებისათვის იხილეთ: *ჭეჭელაშვილი*, სახელშეკრულებო სამართალი, 112 და მომდევნო გვერდები.

⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 23 მარტის № ას-1058-1325-09 გადაწყვეტილება (ასევე იხ. სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული გადაწყვეტილება).

¹⁰ მაგ. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 20 მაისის № ას-1224-1149-2015 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის № ას-898-848-2015 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 21 დეკემბრის № ას-857-821-2014 გადაწყვეტილება.

¹¹ *ზოიძე*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 361, გვ. 271; *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით — აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14, 38.

ევროკავშირის დირექტივებთან. მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი ზოგადი წინაპირობა პრაქტიკაში ნაკლებად განხორციელებადია და ასევე სადაოა მისი შესაბამისობა საქართველოს კონსტიტუციასთან (რამდენადაც საქართველოს ევროკავშირის დირექტივებთან თავსებადობის ზოგადი ვალდებულება არ გააჩნია, ეს დათქმა შესაძლოა ლახავდეს ქვეყნის სუვერენიტეტს),¹² *de lege lata* კანონმდებელი ამ ნორმით იბოჭება. შესაბამისად, ამ დათქმას ზემოთხსენებულ გარემოებათაგან განკერძოებით თუ განვიხილავთ, მასში შესაძლოა ამოვიკითხოთ კანონმდებლის მისწრაფება, მოახდინოს ქართული კანონმდებლობის მიახლოება ევროკავშირის კანონმდებლობასთან და თავიდან აიცილოს მისი დისტანცირება ამ უკანასკნელისგან. შესაბამისად, სადაც ეს ტენდენცია რეალურად სახეზეა (რაც შეიძლება გამომდინარეობდეს იმავე განმარტებითი ბარათიდან), ის გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სამართალშეფარდების პროცესშიც. ეს მიდგომა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ კანონებთან მიმართებაში, რომელთა მიღებაც ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში ქართული კანონმდებლობის ევროპულთან ჰარმონიზაციის ფარგლებში ხდება. ამ კანონების განმარტებისას მნიშვნელოვანია გათვალისწინებული იქნეს ჰარმონიზაციის მიზანი, რეცეფციის პირველწყარო და განმარტების ურთიერთგამომრიცხავ შედეგს შორის უპირატესობა მიენიჭოს იმ შედეგს, რომელიც ყველაზე უფრო ახლოს დგას ამ მიზანთან და პირველწყაროსთან.¹³

II. ვალდებულებითი სამართლის თავისებურებანი

1. ვალდებულებითი სამართლის ფუძემდებლური პრინციპები

ვალდებულებითი სამართალი ეფუძნება გარკვეულ სამართლებრივ პრინციპებს, რომლებიც სამართლის ამ დარგის ღირებულებათა სისტემას და მის სოციალურ-პოლიტიკურ არქიტექტურას ქმნიან. ეს პრინციპები გადამწყვეტ როლს თამაშობს სამოქალაქო კოდექსის განმარტების და მასში საკანონმდებლო ხარვეზების შევსების პროცესში. 11

ამ თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესია **კეთილსინდისიერების პრინციპი**. ამ პრინციპზე დაფუძნებულია მთელი სამოქალაქო მართლწესრიგი.¹⁴ ეს პრინციპი არის კონსტიტუციით გარანტირებულ ადამიანის უფლებათა კერძო სამართალში რეალიზების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მექანიზმი.¹⁵ კეთილსინდისიერების პრინციპი კერძო სამართლის უმთავრესი¹⁶ და ზოგადსავალდებულო პრინციპია, რომელიც არ შემოიფარგლება ვალდებულების შესრულების სეგმენტით (იხ. 361 II).¹⁷ 12

¹² საქართველოს ევროკავშირის კანონმდებლობის გათვალისწინების ზოგადი ვალდებულება არ აქვს და კონსტიტუციის 6-ე მუხლის თანახმად კანონმდებელი იბოჭება მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუციით და საქართველოს საერთაშორისო შეთანხმებებით. ასოცირების შეთანხმებით დადგენილი ვალდებულებების დაცვის უზრუნველყოფისათვის საკმარისი იქნებოდა 145 II-ე მუხლის გ.გ. ქვეპუნქტი.

¹³ *Vashakidze*, Das Internationale Privatrecht von Georgien, 2014, S. 8 f.

¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივლისის № ას-7-6-2010 გადაწყვეტილება.

¹⁵ *ჩაჩანიძე*, სახელშეკრულებო თავისუფლება და სახელშეკრულებო სამართლიანობა თანამედროვე სახელშეკრულებო სამართალში, მართლმსაჯულება და კანონი, N3, 2010, გვ. 22, 24.

¹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 ივნისის № ას-1338-1376-2014 გადაწყვეტილება.

¹⁷ *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14, 38 და მომდევნო გვერდები.

კეთილსინდისიერი ქცევა ევალეზა ვალდებულებითი ურთიერთობის ნებისმიერ მონაწილეს (8 III) და არ ექვემდებარე ხელშეკრულებით შეზღუდვას ან გამორიცხვას.¹⁸ კეთილსინდისიერების პრინციპიდან იწარმოება, ივსება ან მას ეფუძნება ვალდებულებითი სამართლის ისეთი ცენტრალური ნორმები, როგორცაა მაგ. 115, 316 II, 361 II, 398, 399. ამ ნორმების გამოყენებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ ისინი კეთილსინდისიერების პრინციპის დაკონკრეტებული მაგალითებია და მათი განმარტების შედეგები შესაბამისობაში უნდა იყოს ამ პრინციპის არსთან.¹⁹ საექვოობისას უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ განმარტებას, რომელიც კეთილსინდისიერების პრინციპთან უფრო ახლოს დგას. კეთილსინდისიერების პრინციპი გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ხელშეკრულებათა მომზადების (317 II, 318), განმარტების (52, 337-340)²⁰ და შესრულების (115, 316 II, 361 II)²¹ ეტაპზე. ცალკეულ შემთხვევებში იგი ასევე მოქმედებს და გავლენას ახდენს მხარეთა უფლება-მოვალეობებზე ხელშეკრულების შემდეგაც.²²

13 მეორე მნიშვნელოვანი პრინციპი, რომელიც საფუძვლად უდევს ვალდებულებით სამართალს, **ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპია**.²³ ეს პრინციპი ნაწარმოებია კერძო ავტონომიის დოგმატიდან და მისი სატელიტია ვალდებულებით სამართალში. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის თანახმად, მხარეებს უფლება აქვთ დადონ ან არ დადონ ხელშეკრულება, კანონის ფარგლებში შეუზღუდავად განსაზღვრონ მისი ფორმა, შინაარსი და სამართლებრივი შედეგები (319 I).²⁴ ამ თავისუფლებას

¹⁸ *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14, 38; ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 ივნისის № ას-1338-1376-2014 გადაწყვეტილება.

¹⁹ *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14, 58.

²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2007 წლის 5 ივნისის № ას-7-362-07 გადაწყვეტილება; *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1, გვ. 14, 54 და მომდევნო გვერდები.

²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2007 წლის 5 ივნისის № ას-7-362-07 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 ივნისის № ას-1338-1376-2014 გადაწყვეტილება.

²² ეს ისეთი შემთხვევებია, როცა ვალდებულების ხასიათიდან ხელშეკრულების შედეგების მიმართ განგრძობითი ლოიალურობის ვალდებულება გამომდინარეობს (*culpa post contractum finitum*). მაგ. თუ საწარმოს გასხვისებასთან ერთად ხდება კლიენტთა პორტფელის გასხვისებაც, რაც ორივე მხარისათვის ცნობილია და ხელშეკრულების ერთ-ერთ საფუძველსაც წარმოადგენს, გამყიდველი ვალდებულია გარკვეული პერიოდის მანძილზე თავი შეიკავოს მყიდველის მიმართ კონკურენტული ქმედებებისაგან და არ მოახდინოს კლიენტურის გადაბირება. ასევე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 29 ივნისის № ას-1338-1376-2014 გადაწყვეტილება.

²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 8 ნოემბრის № ას-839-890-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 27 მარტის № ას-1300-1320-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 27 მარტის № ას-1300-1320-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 19 სექტემბრის № ას-233-225-2013 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 19 ოქტომბრის N ას-579-545-2010 გადაწყვეტილება (იხ. სააპელაციოს გასაჩივრებული გადაწყვეტილება); ასევე იხ. *თოდუა/ვილემსი*, ვალდებულებითი სამართალი, 2006, გვ. 105.

²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2005 წლის 9 ნოემბრის № ას-382-691-05 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 8 ნოემბრის № ას-839-890-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 27 მარტის № ას-1300-1320-2011 გადაწყვეტილება;

კანონმდებელი მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში ზღუდავს (მაგ. 319 II, III). შეზღუდვები შესაძლოა სხვადასხვა მიზნისკენ იყოს მიმართული, იცავდეს მხარეებს აჩქარების (მაგ. სავალდებულო ფორმის მოთხოვნა) და დისკრიმინაციისაგან (319 II, 346-348), ან საჯარო წესრიგისა და მორალის (54, 55) განმტკიცებას ემსახურებოდეს. ეს შეზღუდვები ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის სოციალურ და ზნეობრივ ჩარჩოში მოქცევას ისახავს მიზნად და მინიმალურად ზღუდავს მას.

გერმანული სამართლის ოჯახის სხვა წევრების მსგავსად, სამოქალაქო კოდექსი 14 ეფუძნება **ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს** (395, 992).²⁵ ამ პრინციპის თანახმად, პასუხისმგებლობა ვალდებულების დარღვევისათვის ან სამართლით დაცული სიკეთის ხელყოფისათვის შეიძლება დადგეს მხოლოდ განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში. მიუხედავად მთელი რიგი გამონაკლისებისა, ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი დომინანტ მდგომარეობას ინარჩუნებს როგორც სახელშეკრულებო, ასევე დელიქტურ სამართალში (იხ. კომ. 395).

ვალდებულებითი სამართლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპია 15 **ხელშეკრულებისადმი ერთგულების პრინციპი**, რომელიც დოქტრინასა და პრაქტიკაში ლათინური პაროდიით - *pacta sunt servanda* - არის დამკვიდრებული.²⁶ ეს კონტინენტური პრინციპი ქართულ სამართალში გერმანული სამართლის გავლენით შემოვიდა. ვინც დებს ხელშეკრულებას, იბოჭება ამ ხელშეკრულებით, მაშინაც, კი თუ მას ხელშეკრულების მიმართ თავდაპირველი ინტერესი აღარ ამოდრავებს (სახელშეკრულებო თვითბოჭვა²⁷). ეს წესი თანაბარწილად ვრცელდება როგორც მოვალეზე, ასევე კრედიტორზე. მოვალემ უნდა შეასრულოს ხელშეკრულება, ხოლო კრედიტორი უნდა დარჩეს ხელშეკრულებაში, თუ სახეზე არ არის კანონით დადგენილი წინაპირობები, რომელიც მას ამ „ტვირთისგან“ გაათავისუფლებდა (მაგ. 398, 399, 405). ხელშეკრულებისადმი ერთგულების პრინციპის ერთ-ერთი თვალსაჩინო გამოხატულებაა ე.წ. დამატებითი ვადის ინსტიტუტი (Nachfrist). ეს ინსტიტუტი კრედიტორს არათუ უფლებას აძლევს ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში (დამატებითი) შესრულება მოითხოვოს, არამედ, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, უბიძგებს მას ასე მოიქცეს (394 II, III, 405 I).²⁸ წინააღმდეგ

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 27 მარტის № ას1300-1320-2011 გადაწყვეტილება; ასევე იხ. *კანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, გვ. 93.

²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 9 ნოემბრის № ას-494-463-2010 გადაწყვეტილება.

²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 26 დეკემბრის № ას-1434-1449-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 26 დეკემბრის № ას-1434-1449-2011 გადაწყვეტილება (იხ. სააპელაციოს გასაჩივრებული გადაწყვეტილება); ასევე იხ. *კანტურია*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 316, გვ. 45; *ბეგიაშვილი*, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სამართლის ჟურნალი, N1(2), 2011, გვ. 9.

²⁷ *კანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, გვ. 91.

²⁸ ამ პრინციპიდან ცალმხრივად გადახვევის საშუალება კრედიტორს მაშინაც არ ეძლევა, თუ ხელშეკრულებიდან გასვლით მეორე მხარის ინტერესები არ დაზარალდება, ხოლო კრედიტორი უფრო მეტ ეკონომიკურ სარგებელს ნახავს, ვიდრე ხელშეკრულებაში დარჩენის შემთხვევაში ნახავდა (ე.წ. *efficient breach of contract doctrine*). მაგ. „ა“ (გამყიდველი) და „ბ“ (მყიდველი) დადებენ ნასყიდობის ხელშეკრულებას რაიმე ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრულ საგანზე, რომლის მყიდველისათვის გადაცემა მოგვიანებით უნდა მოხდეს. საგნის საბაზრო ღირებულება 100 დოლარია. „ა“-ს პოზიტიური ინტერესი ტრანზაქციაში 20 დოლარია, რადგან მას ეს საგანი 20 დოლარით იაფად აქვს შეძენილი, ხოლო

შემთხვევაში კრედიტორი ვერ შეძლებს ხელშეკრულებაზე უარის თქმას. ბუნებრივია, რომ *pacta sunt servanda* პრინციპის დაცვა არ სრულდება მატერიალური სამართლის ეტაპზე და იგი პროცესუალურადაც გამყარებულია. შედეგად, კრედიტორს, რომლის მოთხოვნასაც მოვალე ნებაყოფლობით არ ასრულებს, უფლება აქვს შესრულების მოთხოვნით მიმართოს სასამართლოს და მოახდინოს იძულებითი აღსრულება *in forma specifica*, თუ ეს ჯერ კიდევ შესაძლებელია.

16 ვალდებულებითი სამართლის კიდევ ერთ ფუნდამენტურ პრინციპად შეიძლება მივიჩნიოთ სრული ანაზღაურების პრინციპი (Prinzip der Totalreparation), რომელიც სამოქალაქო კოდექსის 408-ე მუხლშია ინკორპორირებული. ამ პრინციპის თანახმად, ანაზღაურებას ექვემდებარება სრული ზიანი და იმ პირმა, რომელიც ვალდებულია აანაზღაუროს ზიანი, უნდა შექმნას ის მდგომარეობა, რომელიც იარსებებდა, რომ არა ზიანის გამომწვევი ქმედება. დაზიანებული ინტერესის მიხედვით ეს შეიძლება ითვალისწინებდეს იმ *status quo*-ს აღდგენას, რაც არსებობდა ზიანის მიყენებამდე ან/და იმ სტატუსის მიღწევას, რომელიც მიიღწეოდა, რომ არა ზიანის გამომწვევი ქმედება (*status ad quem*). იმ შემთხვევაში, თუ ნატურით რესტიტუცია (სრულად) შეუძლებელია ან არათანაზომიერ ხარჯებს მოითხოვს, მოვალე ნატურით რესტიტუციას ანაცვლებს/ავსებს ფულადი კომპენსაციით და ამგვარად ახდენს მეორე მხარის დაზიანებული ინტერესის ანაზღაურებას (სკ. 409).

2. ვალდებულებითი ურთიერთობის ცნება

17 ვალდებულებითი სამართალი არეგულირებს ვალდებულებით ურთიერთობებს. ვალდებულებითი ურთიერთობა ესაა კრედიტორსა და მოვალეს შორის არსებული ფარდობითი ხასიათის ურთიერთობა, რომელიც სხვა უფლებებთან ერთად მოიცავს კრედიტორის უფლებას, მოსთხოვოს მოვალეს გარკვეული მოქმედების განხორციელება ან ასეთისგან თავის შეკავება (შესრულება), და გულისხმობს ორივე მხარის ვალდებულებას, განსაკუთრებული გულისხმიერება გამოიჩინონ ერთმანეთის ქონებისა და ინტერესებისადმი.

18 ვალდებულების სინონიმად კოდექსი ხშირად იყენებს მოვალეობის ცნებას (მაგ. იხ. 477 I). მსგავსი ტენდეციები შეიმჩნევა პრაქტიკასა და ლიტერატურაშიც. ცნებათა კონსოლიდაციის მიზნით *de lege ferenda* სასურველია არჩევანი ერთ-ერთ მათგანზე გაკეთდეს.

„ბ“-ს დაინტერესება ტრანზაქციაში 10 დოლარია, რადგან ბაზარზე მსგავსი საგნის შემენა 110 დოლარად არის შესაძლებელი. მოულოდნელად „ა“-ს გამოუჩნდება ახალი მყიდველი, რომელიც მზად არის ეს საგანი შეიძინოს 130 დოლარად. სამოქალაქო კოდექსი „ა“-ს არ აძლევს უფლებას, თავი დააღწიოს ძველ ხელშეკრულებას და მიჰყიდოს საგანი ახალ მყიდველს, მიუხედავად იმისა, რომ სამივე მონაწილისათვის ეს შედეგი ეკონომიურად სარგებლიანი იქნება („ა“-ს მოგება მეორე ხელშეკრულებიდან 50 დოლარი იქნებოდა, საიდანაც იგი „ბ“-ს ზიანის სახით აუნაზღაურებდა 10 დოლარს, რითაც ეს უკანასკნელი ბაზარზე მსგავსი თვისებების მქონე სხვა საგანს შეიძენდა).

3. ვალდებულებითი ურთიერთობის ფარდობითი ბუნება

ა. ვალდებულებითი ურთიერთობის ფარდობითი ბუნების არსი

სანივთო-სამართლებრივი ურთიერთობისაგან განსხვავებით (რომელიც ძირითადად აბსოლუტურ უფლებებს წარმოშობს) ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობები ფარდობითია. კრედიტორი და მოვალე ვალდებულებითი ურთიერთობის საფუძველზე ქმნიან სამართლებრივ ვაკუუმს (*iuris vinculum*).²⁹ ხელშეკრულება არ წარმოშობს ვალდებულებებს მესამე პირთათვის.³⁰ კრედიტორს შეუძლია მხოლოდ მოვალეს, და არა მესამე პირს, მოსთხოვოს ვალდებულების შესრულება (იხ. 316 I),³¹ ხოლო მის მოთხოვნას არ შეიძლება დაუპირისპირდეს შესაგებელი, რომელიც ეფუძნება მესამე პირის ხელთ არსებულ მოთხოვნებს ან უფლებებს (*exceptio ex iure tertii non datur*).³² ფარდობით და აბსოლუტურ უფლებებს შორის სხვაობა ასევე გავლენას ახდენს მხარეთა ნების ავტონომიის მასშტაბებზე და უფლებათა ხანდაზმულობის საკითხზე.³³

ვალდებულების ფარდობითი ბუნება გამომდინარეობს კერძო ავტონომიის ნეგატიური ფუნქციიდან, რაც გულისხმობს შემდეგს: პირი უფლებამოსილია დამოუკიდებლად გადაწყვიტოს არა მხოლოდ ის, თუ როდის, ვისთან და რა პირობებით დადებს ხელშეკრულებას, არამედ ისიც — დადებს თუ არა საერთოდ ხელშეკრულებას და იკისრებს თუ არა რაიმე ვალდებულებას (ამ წესის შეზღუდვა იხ. 319 II). ვალდებულებითი სამართლის ფარდობითი ბუნება მკაფიოდ ვლინდება ხელშეკრულების შესრულებასთან მიმართებაშიც. 373-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს უშუალოდ კრედიტორის მიმართ, თუ ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულებითი ურთიერთობიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.³⁴ ეს წესი მოქმედების მაშინაც, როცა კრედიტორი შესრულებით არაპირდაპირ სარგებელს იღებს.³⁵

²⁹ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 41.

³⁰ *ჰანტურია*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 361, გვ. 25 და მომდევნო; თბ. სააპელაციო სასამართლოს 2015 წლის 13 იანვრის № 28/5180-14 გადაწყვეტილება.

³¹ თუნდაც ეს მესამე პირი იყოს ის, ვის სასარგებლოდაც წარმოიშვა თავდაპირველი ვალდებულება (სკ. 349). ასევე იხ. კრებული სამოქ. საქმეებზე 2001, სუსგ № 33/338, გვ. 422.; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2005 წლის 19 მაისის № ას-985-1230-04 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 15 აპრილის № ას-810-1097-09 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 10 ნოემბრის № ას-951-989-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 2 მაისის № ას-1247-1176-2012 გადაწყვეტილება; *ჰანტურია*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 316, გვ. 25.

³² ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 41.

³³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 29 ივლისის № ას-662-629-2013 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 30 აპრილის № ას-160-150-2015 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 25 მაისის № ას-957-915-2013 გადაწყვეტილება.

³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 10 ნოემბრის № ას-951-989-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 2 მაისის № ას-1247-1176-2012 გადაწყვეტილება.

³⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 10 ნოემბრის № ას-951-989-2011 გადაწყვეტილება; შდრ. ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 42 და შემდგომი.

ბ. გამონაკლისები ვალდებულების ფარდობითი ბუნებიდან

21 სამოქალაქო კოდექსი იცნობს გამონაკლისებსაც ვალდებულების რელატიური ბუნებიდან — მაგ. სკ. 566-ის თანახმად, გამქირავებელს შეუძლია მესამე პირს მოსთხოვოს ნივთის დაბრუნება, რომელიც მას სარგებლობაში მოქირავნის მიერ გადაეცა. ეს წესი ანალოგიით გამოიყენება ლიზინგისა (580) და იჯარის (581 II) ურთიერთობათა მიმართაც. ამ ნორმის ძალით, მიუხედავად იმისა, რომ მესამე პირს და გამქირავებელს ერთმანეთთან უშუალო სამართლებრივი შეხება არ ჰქონიათ, გამქირავებელს ენიჭება უფლება ვალდებულებით-სამართლებრივი წესით მესამე პირისგან გამოითხოვოს მისი კუთვნილი ნივთი. ვალდებულებითი სამართლის ფარდობითი ბუნების გამონაკლისად ასევე შეიძლება დასახელდეს მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულება, რომლითაც ამ უკანასკნელს დამოუკიდებელი ან ექსკლუზიური მოთხოვნის უფლება ენიჭება (იხ. 351). თუმცადა, ამ შემთხვევაშიც მესამე პირი მხოლოდ კრედიტორის სტატუსს მოიპოვებს და იგი არ გარდაიქმნება მოვალედ, ანუ იღებს პრივილეგიას და არა ტვირთს. უფრო მეტიც, კრედიტორის სტატუსი, რომელსაც მესამე პირი მის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებით მოიპოვებს, პირობითია და სკ. 351-ის საფუძველზე მას შეუძლია, უარი თქვას მისთვის მინიჭებულ სარგებელზე და შესაბამის სტატუსზეც.

22 ფარდობითი ბუნების გამონაკლისად ვერ ჩაითვლება მოვალის პასუხისმგებლობა მისი წარმომადგენლის ან დამხმარე პირის ქმედებისათვის (396, 997) და კრედიტორის დაკმაყოფილება მესამე პირის მიერ (372), რადგან ორივე შემთხვევაში ვალდებულების სუბიექტთა კონფიგურაცია შენარჩუნებულია და ურთიერთობა არ კარგავს ფარდობით ხასიათს.

**4. სამართლებრივი ბოჭვის სურვილი და ყოფითი ურთიერთობები
(*Gefälligkeitsverhältnisse*)**

23 ხელშეკრულება ორმხრივი გარიგებაა, რომელიც იღებს ორი, ერთმანეთზე მიმართული და შესაბამისობაში მყოფი, ნების გამოვლენის შედეგად. იგი ერთი-ერთი მხარისათვის მაინც წარმოშობს ვალდებულებას, რომელსაც მეორე მხარის მოთხოვნის უფლება უპირისპირდება. ამ მოთხოვნის უფლებას აღიარებს და იცავს კანონი, მათ შორის, სასამართლო იძულების წესით. მაგრამ ყოველგვარი ვალდებულება, რომელსაც მხარე ნებაყოფლობით იკისრებს, არ არის ხელშეკრულება.³⁶ ამ თვალსაზრისით ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს სახელშეკრულებო და სოციალური, მორალური ვალდებულებები. მიუხედავად სამოქალაქო კოდექსის მიზნისა, არეგულიროს „პირადი“ ურთიერთობანი (1),³⁷ სამოქალაქო კოდექსი არ აწესრიგებს წმინდა ყოფით კონტაქტებს.³⁸ ხელშეკრულებისგან განსხვავებით მსგავსი კონტაქტები არ წარმოშობს სამართლებრივ ვალდებულებებს.³⁹ ყოფითი ურთიერთობების პირობებში ხშირად

³⁶ *ჰანტურია*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 361, გვ. 24;

³⁷ ამ ტერმინოლოგიის კრიტიკისთვის იხ. *კერესელიძე*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 7/2004-1, გვ. 4, 8.

³⁸ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. *Pallmann*, Rechtsfolgen aus Gefälligkeitsverhältnissen, Diss., 1971, S. 3 ff.; *Gernhuber*, Schuldverhältnisse, §7 I 1.

³⁹ *ცერცვაძე*, წიგნში: ძლიერიშვილი/ცერცვაძე/რობაქიძე/სვანამე/ცერცვაძე/ჯანაშია, სახელშეკრულებლო სამართალი, 2014, გვ. 58.

ჩნდება კითხვა, თუ რა კატეგორიის ვალდებულებასთან გვაქვს საქმე ან გვაქვს თუ არა საქმე საერთოდ ვალდებულებასთან; წარმოადგენს მეგობრის მიერ მეგობრის რესტორანში დაპატიჟება ხელშეკრულებას ან არის კი მეგობრების მიერ საერთო ბილეთის შედგენა და ტოტალიზატორზე დასადები ფსონის შეკრება ამხანაგობა?! ამ კითხვებზე ცალსახა პასუხი სამოქალაქო კოდექსში არ მოიძებნება და გადაწყვეტილება მიღებულ უნდა იქნეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მხარეთა ნების განმარტების და საქმის ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებით. აქ შეიძლება მითითება გაკეთდეს მხოლოდ იმაზე, რომ ურთიერთობის უსასყიდლო ხასიათი აპრიორი არ გამოირიცხავს სახელშეკრულებო ურთიერთობას და არ წარმოადგენს ყოფითი კონტაქტის უპირობო ინდიკატორს.⁴⁰ სამოქალაქო კოდექსი იცნობს უსასყიდლო ხელშეკრულებებსაც (მაგ. თხოვების და ჩუქების ხელშეკრულებები). გარდა ამისა უსასყიდლო შეიძლება იყოს ხელშეკრულებათა კატეგორიაც, რომელიც *per definitionem* სასყიდლიანია (მაგ. მომსახურების ხელშეკრულება).

სერიოზულობის ინდიკატორები (Seriositätsindizien⁴¹), რომლითაც ყოფითი კონტაქტი ხელშეკრულებისგან შეიძლება გაიმიჯნოს, არის: საგნის ღირებულება, ურთიერთობის ეკონომიკური მხარე, მხარეთა ინტერესები შესრულებაში, სოციალური კონტაქტის ინტენსივობა და შეუსრულებლობასთან დაკავშირებული რისკები, რომელიც შეცნობადი იყო შემსრულებლისათვის. 24

ხელშეკრულებისაგან ასევე უნდა განვასხვავოთ ე.წ. **ჯენტლმენური შეთანხმება და განზრახულობათა ოქმი**, რომლებიც პრაქტიკაში აპრობირებულია როგორც არამოქვეყნული, მხარეთა კეთილი ნების, ინტენციების და განზრახულობათა დამაფიქსირებელი აქტები. თუმცა ეს არ გამოირიცხავს, რომ მათ შეიძინონ სავალდებულო ხასიათი, თუ მხარეთა ნების განმარტებით და გარემო პირობების შეჯერებით დასტურდება, რომ მხარეებმა ამ დოკუმენტით მართლაც იკისრეს გარკვეული ვალდებულებები.⁴³ გავრცელებული სასამართლო პრაქტიკის თანახმად, ხელშეკრულების განმარტებისას გადაამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მის შინაარსს და არა ხელშეკრულების დასათაურებას.⁴⁴ ეს წესი მოქმედებს ჯენტლმენური შეთანხმების და განზრახულობათა ოქმის შემთხვევაშიც.⁴⁵ 25

არამოქვეყნული ჯენტლმენური შეთანხმებისა და განზრახულობათა ოქმისგან თვისებრივად განსხვავდება **წინარე ხელშეკრულება**, რომელსაც კოდექსი 327 III-ე მუხლში არეგულირებს.⁴⁶ წინარე ხელშეკრულება სამართლებრივად მხოლოდია. მისი 26

⁴⁰ BGH, NJW 1956, 1313.

⁴¹ *Zweigert*, Seriositätsindizien, JZ 1964, 349 ff.

⁴² BGH, NJW 1956, 1313.

⁴³ *ცერცვაძე*, წიგნში: ძლიერიშვილი/ცერცვაძე/რობაქიძე/სვანაძე/ცერცვაძე/ჯანაშია, სახელშეკრულებლო სამართალი, 2014, გვ. 63 და შემდგომი.

⁴⁴ სამოქ. საქმეების კრებული 2001/1, სუსგ №33/150, გვ. 212.

⁴⁵ *ცერცვაძე*, წიგნში: ძლიერიშვილი/ცერცვაძე/რობაქიძე/სვანაძე/ცერცვაძე/ჯანაშია, სახელშეკრულებლო სამართალი, 2014, გვ. 63 და შემდგომი.

⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 6 თებერვლის № ას-1288-1308-2011 გადაწყვეტილება.

შეუსრულებლობა იწვევს პასუხისმგებლობას ზოგადი წესით (394)⁴⁷ (და არა 317 II, III-ის საფუძველზე⁴⁸). მისი მიზანი მდგომარეობს სამომავლო, ძირითადი ხელშეკრულების დადების უზრუნველყოფაში. ის ფაქტი, რომ წინარე ხელშეკრულება ძირითადი ხელშეკრულების არსებით პირობებს ადგენს, არ აქცევს მას ძირითად ხელშეკრულებად.⁴⁹ პირიქით, რაც უფრო დეტალურად არის განსაზღვრული ძირითადი ხელშეკრულების პირობები წინარე ხელშეკრულებაში, მით უფრო ეფექტურია იგი სამომავლო შეთანხვების მიღწევის, ძირითადი ხელშეკრულების დადების და შესაბამის მოთხოვნათა აღსრულების თვალსაზრისით.

27 სახელშეკრულებო ბოჭვის ინდიკატორებთან დაკავშირებით ასევე საყურადღებოა „ბე“-ს **სამართლებრივი ბუნება**, რომელსაც სხვა ფუნქციებთან ერთად⁵⁰ ხელშეკრულების დადების დადასტურების ფუნქციაც გააჩნია (იხ. 421).⁵¹ „ბე“ შეიძლება იყოს მხოლოდ ფულადი თანხა.⁵² „ბე“ განსხვავდება ავანსისაგან, ანუ გადახდისაგან, რომელიც წინასწარ ხორციელდება მანამ, სანამ მეორე მხარე შეასრულებს შემხვედრ ვალდებულებას.⁵³ მიუხედავად იმისა, რომ „ბე“, როგორც ასეთი, წინარე ხელშეკრულებას არ წარმოადგენს, „ბე“ შეიძლება ასევე გამოყენებულ იქნეს წინარე ხელშეკრულების დადების დასადასტურებლად ან მისი უზრუნველყოფის საშუალებდ.⁵⁴ „ბე“-სთვის კანონი სავალდებულო ფორმას არ ითვალისწინებს, მათ შორის არც იმ შემთხვევაში, როცა ხელშეკრულება, რომლის დასადასტურებლადაც „ბე“ თანხმდება, წერილობით ფორმას ან სხვა, უფრო რთულ ფორმას მოითხოვს. როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, „ბე“-ს გააჩნია რამდენიმე ფუნქცია, მათ შორის ხელშეკრულების დადების დადასტურების ფუნქცია. ამ ფუნქციას „ბე“ ძირითადად ზეპირ ხელშეკრულებებში ასრულებს. წერილობით ხელშეკრულებებში ეს ფუნქცია იკარგება, რადგან ხელშეკრულების არსებობა წერილობითი ხელშეკრულებით დასტურდება. ამასთანავე, „ბე“ არ არის ფორმის სუროგატი ან ფორმალური შეთანხმების ლეგიტიმატორი. თუ ხელშეკრულების სავალდებულო ფორმა არ არის დაცული, ხელშეკრულება ითვლება ბათილად, ისევე როგორც ბათილად ითვლება „ბე“-ზე შეთანხმება, იმიტომ, რომ არ არსებობს ვალდებულება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც იგი შეთანხმდა (და არა იმიტომ, რომ არ იქნა დაცული „ბე“-ს ფორმა). ასეთ შემთხვევაში

⁴⁷ სამოქ. საქმეების კრებული 2001/1, სუსგ 3კ/338-01, გვ. 422; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 17 ოქტომბრის № ას-1326-1346-2011 გადაწყვეტილება.

⁴⁸ *ვაშაკიძე*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 81 და შემდგომნი; შდრ. *ჭანტურია*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 317, გვ. 48 და შემდგომნი.

⁴⁹ ამ თვალსაზრისით საკამათოა მოსაზრება, რომლითაც ძირითადი ხელშეკრულების არსებით პირობათა შემცველი წინარე ხელშეკრულება ძირითად ხელშეკრულებად არის მიჩნეული: იხ. *ცერცვაძე*, წიგნი: ძლიერიშვილი/ცერცვაძე/რობაქიძე/სვანაძე/ცერცვაძე/ჯანაშია, სახელშეკრულებლო სამართალი, 2014, გვ. 63.

⁵⁰ „ბე“-ს ფუნქციებთან დაკავშირებით იხ. *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 248 და შემდგომნი.

⁵¹ მაგ. იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 20 მაისის № 28/339-14 განჩინება; თუმცა იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 3 თებერვლის № ას-53-50-2012 გადაწყვეტილება.

⁵² თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 20 მაისის № 28/339-14 განჩინება.

⁵³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 20 მაისის № 28/339-14 განჩინება.

⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 30 მარტის № ას-255-247-2012 გადაწყვეტილება (იხ. სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება).

„ბე“ ექვემდებარება უკან დაბრუნებას უსაფუძვლო გამდიდრების წესებით.⁵⁵ მისი სამი ძირითადი ფუნქციიდან — მტკიცების ფუნქცია, ვალდებულების უზრუნველყოფის ფუნქცია⁵⁶ და საგადამხდელო ფუნქცია — ერთადერთი ფუნქცია, რომელსაც „ბე“ ყოველთვის უნდა ასრულებდეს, არის ვალდებულების უზრუნველყოფის ფუნქცია. ეს ერთმნიშვნელოვნად გამომდინარეობს როგორც ამ ინსტიტუტის ტელეოლოგიური, ასევე მისი სისტემური განმარტებიდან („ბე დარეგულირებულია კარში, რომელსაც ეწოდება „*მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებანი*“). კონკრეტულ შემთხვევაში დანარჩენ ორ ფუნქციას „ბე“ შეიძლება ასრულებდეს ან არ ასრულებდეს. მაგ. მხარეები დადებენ ხელშეკრულებას ამისათვის კანონით გათვალისწინებული ფორმით, ხოლო „ბე“-ს შეათანხმებენ ზეპირად. ასეთ შემთხვევაში გაუმართლებელი იქნებოდა „ბე“-ს გაბათილება მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი არ არის დადებული იმ ფორმით, რა ფორმითაც უნდა დადებულიყო ის ხელშეკრულება, რომლის მოთხოვნასაც უზრუნველყოფს „ბე“.⁵⁷ ასევე მცდარი იქნებოდა „ბე“-ს გაბათილება იმ მოტივით, რომ ის არ ასრულებს საგადამხდელო ფუნქციას. მით უმეტეს, რომ კანონი თავად იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ „ბე“ არ იქნეს ჩათვლილი შესრულებაში (იხ. სკ. 422). ამით კიდევ ერთხელ ნათელი ხდება, რომ „ბე“-ს ფუნქციათა კუმულაციას კანონი არ მოითხოვს.

5. არასრულყოფილი ვალდებულებები

ვალდებულების საფუძველზე კრედიტორს შეუძლია მოვალეს მოსთხოვოს რაიმე 28 მოქმედების განხორციელება ან მსგავსი მოქმედებისაგან თავის შეკავება. მოთხოვნის შეუსრულებლობის შემთხვევაში, კრედიტორს უფლება აქვს მისი ინტერესების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს და აიძულოს მოვალე შეასრულოს ვალდებულება. ეს არის სრულყოფილი ვალდებულების სურათი. თუმცა არსებობს ე.წ. „არასრულყოფილი ვალდებულებებიც“⁵⁸, რომლებზეც მოთხოვნა-შესრულების ეს კლასიკური სქემა არ ვრცელდება. ასეთ ვალდებულებებს მიეკუთვნება თამაშობა და სანაძლეო. 951-ე მუხლის თანახმად, არც თამაშობა და არც სანაძლეო მოთხოვნის უფლებას არ წარმოშობს. ასევე არ წარმოშობს მოთხოვნის უფლებას სესხი ან ავანსი, რომელიც განზრახ გაიცა სანაძლეოს უზრუნველყოფის მიზნით.⁵⁹

მიუხედავად იმისა, რომ თამაშობა და სანაძლეო მოთხოვნის უფლებას არ წარმოშობს, ეს 29 ინსტიტუტები მაინც ინარჩუნებს ვალდებულების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციონალურ ელემენტს, რაც იძლევა იმის საშუალებას, რომ მათ, თუმცა არასრულყოფილი, მაგრამ მაინც მოთხოვნა ვუწოდოთ. კერძოდ, ამ ვალდებულებათა საფუძველზე განხორციელებული შესრულება სამართლებრივად ქმედითია და მისი

⁵⁵ მაგ. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 11 აპრილის № ას-1172-1038-2010 გადაწყვეტილება (იხ სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება).

⁵⁶ აღნიშნულ ფუნქციასთან დაკავშირებით იხ. *ზოიძე*, სკ-ის კომენტარი, წიგნი III, 2001, მუხ. 421, გვ. 499.

⁵⁷ ამ მხრივ საკამათოა მაგ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2002 წლის 24 აპრილის № 3კ-304-02 გადაწყვეტილება.

⁵⁸ *Reuss*, Die Intensitätsstufen der Abreden und die Gentlemen-Agreements, AcP 154 (1955), S. 500 ff.; *Schreiber*, Unvollkommene Verbindlichkeiten, JURA 1998, S. 270 ff.

⁵⁹ თუმცა ამ უკანასკნელ შემთხვევაში არ გამოირიცხება დელიქტური პასუხისმგებლობისა და/ან უსაფუძვლო გამდიდრების წესების ამოქმედების შესაძლებლობა.

უკან გამოთხოვა არ შეიძლება (951 II).⁶⁰ ამრიგად ეს ვალდებულებანი ქმნიან *causa*-ს მიღებული შესრულების შესანარჩუნებლად.

30 თამაშობის და სანაძლეოს მსგავსად ასევე ხანდაზმული ვალდებულებებიც არასრულყოფილი ვალდებულებების რიგს მიეკუთვნება (იხ. 128 და მომდევნო მუხლები). ხანდაზმული ვალდებულება შესასრულებლად სავალდებულოა, სანამ მოვალე არ წარადგენს ხანდაზმულობის შესაგებელს. შესაბამისად, თუ ხანდაზმული ვალდებულება შესრულდა, ხოლო შესაგებელი მოგვიანებით იქნა წარდგენილი, კრედიტორი, რომელმაც მიიღო შესრულება, არ არის ვალდებული დააბრუნოს ეს შესრულება შესაბამისი მოთხოვნის ხანდაზმულობის გამო.

6. ფაკულტატიური ვალდებულება (Obligenheiten)

31 სამოქალაქო კოდექსი ერთმანეთისაგან ტერმინოლოგიურად არ მიჯნავს ნამდვილ ვალდებულებას და ე.წ. ფაკულტატიურ ვალდებულებას (დაბალი ინტენსივობის ვალდებულება, თვითსასარგებლო ვალდებულება, Obligenheit). ნამდვილი ვალდებულებებისაგან განსხვავებით, ფაკულტატიური ვალდებულების შესრულება ვერ იქნება მოთხოვნის საგანი, სარჩელის საფუძველი ან იძულებითი აღსრულების საგანი. ფაკულტატიური ვალდებულების შეუსრულებლობა არ წარმოადგენს ვალდებულების დარღვევას და მისი სამართლებრივი შედეგი მხოლოდ ფაკულტატიური ვალდებულების მატარებელი პირის სამართლებრივი მდგომარეობის გაუარესებაში ვლინდება. ფაკულტატიური ვალდებულების მაგალითებია: დაუყოვნებლივი შეტყობინება დაგვიანებული აქცეპტის შემთხვევაში (332); კრედიტორის მიერ შესრულების დროულად მიღება (390); დაზარალებულის მიერ ზიანის შემცირებაზე ზრუნვა (415), მეწარმე მყიდველის მიერ ნივთის გონივრულ ვადაში შემოწმების მოვალეობა (495 I) და ა.შ.

⁶⁰ იმ პირობით, რომ თავად სანაძლეო ან შესრულება არ ეწინააღმდეგება სკ. 54-ის მოთხოვნებს.